

ฐานข้อมูลท้องถิ่น จังหวัดกำแพงเพชร-ตาก

สำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

เรื่อง พระเครื่องสกุลกำแพงเพชร

รายละเอียด

บทนำ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านพระเครื่องของจังหวัดกำแพงเพชร พระเครื่องกำแพงเพชรมีประวัติความเป็นมายาวนานตั้งแต่สมัยสุโขทัยและได้รับความนิยมนับเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน พระเครื่องที่สำคัญและโด่งดังมากของจังหวัดกำแพงเพชรก็คือพระเครื่องกรุทุ่งเศรษฐีที่อยู่บริเวณเมืองเก่านครชุม ได้แก่ กรูวัดบรมธาตุ กรูเจดีย์กลางทุ่ง กรูวัดพิบูล กรูวัดซุ้มกอ กรูบ้านเศรษฐี กรูฤๅษี กรูวัดน้อย กรูวัดหนองลังกา กรูห้วยาง กรูคลองไผ่ กรูท่าเตื่อ และกรูโนนม่วง เป็นต้น ส่วนพระเครื่องที่มีชื่อเสียงมากของกรุทุ่งเศรษฐีก็คือพระกำแพงซุ้มกอ พระกำแพงเม็ดขนุน และพระกำแพงพลูจีบ เป็นต้น พระกำแพงซุ้มกอจัดเป็นหนึ่งในพระเครื่องเบญจภาคีอันเป็นตัวแทนความเจริญรุ่งเรืองของพุทธศาสนาในยุคสุโขทัยและมีพุทธคุณทางด้านโภคทรัพย์ ซึ่งสะท้อนความเป็นเอกลักษณ์อันเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นของพุทธศาสนิกชนสมัยโบราณได้เป็นอย่างดี

ประวัติความเป็นมาพระเครื่องกำแพงเพชร

กำแพงเพชรในปัจจุบันนั้น ได้รวมเมืองโบราณไว้หลายเมือง เช่น เมืองซากังราว เมืองนครชุม เมืองแปง เมืองเทพนคร เมืองพาน เมืองคนที เมืองพังคา เมืองโกสัมพี เมืองร่อ เมืองแสนตอ และเมืองไตรตรังษ์ เป็นต้น จังหวัดกำแพงเพชรเจริญรุ่งเรืองมากในสมัยกรุงสุโขทัยได้มีการสร้างวัดวาอารามไว้มากมายทั้งทางด้านฝั่งตะวันออกของแม่น้ำปิงและฝั่งตะวันตกของแม่น้ำปิง ต่อมาได้มีการรื้อพระศรีรัตนมหาธาตุเจดีย์ที่เมืองนครชุมซึ่งได้พบตำนานการสร้างพระพิมพ์ในครั้งนี้ด้วย ซึ่งนับว่าเป็นการสร้างพระพิมพ์หรือที่เราเรียกว่าพระเครื่องไว้อย่างมหาศาลครั้งหนึ่งทีเดียว ไม่ใช่แต่พระเครื่องเท่านั้นพระพุทธรูปต่างๆ และถาวรวัตถุต่างๆ ก็คงสร้างไว้อย่างมากมายเช่นกัน และพระเครื่องที่สำคัญและโด่งดังมากของจังหวัดนี้ก็คือพระเครื่องตระกูลทุ่งเศรษฐีที่อยู่บริเวณเมืองเก่านครชุมนั่นเอง นครชุมเมืองโบราณอยู่ทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำปิงหลักฐานที่ปรากฏในปัจจุบันคือกำแพงเมืองซึ่งเป็นมูลดินสูง 2-3 เมตร รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ายาวไปตามแม่น้ำปิงตามแผนที่ ที่ได้สำรวจไว้ วัดบรมธาตุจะอยู่ใจกลางเมืองพอดี ด้านตะวันตกจรดคลองสวนหมากยังมีแนวคันคูอยู่บางตอนกว้าง 500 เมตรเศษ กำแพงด้านใต้มีแนวคันดินเป็นกำแพงเมือง 2 ชั้น ด้านตะวันออกยังมีแนวกำแพงหลงเหลืออยู่ริมแม่น้ำ 150 เมตรเศษ กำแพงมุมทิศตะวันออกเฉียงเหนือพังลงน้ำไปหมด วัดที่อยู่ในเขตกำแพงเมืองมีอยู่ 2-3 วัด และวัดที่อยู่นอกกำแพงเมืองอีกหลายวัด ซึ่งอยู่ในบริเวณทุ่งเศรษฐี และเป็นที่มาของกรุพระเมืองกำแพงเพชรที่โด่งดังมาจนทุกวันนี้ พระเครื่องจังหวัดกำแพงเพชรพระที่สำคัญๆ พระกรุเมืองกำแพงเพชรของเมืองนครชุม ได้แก่ กรูวัดบรมธาตุ กรูเจดีย์กลางทุ่ง กรูวัดพิบูล กรูวัดซุ้มกอ กรูบ้านเศรษฐี กรูฤๅษี กรูวัดน้อย กรูวัดหนองลังกา กรูห้วยาง กรูคลองไผ่ กรูท่าเตื่อ และกรูโนนม่วง เป็นต้น พระเครื่องที่มีชื่อเสียงมากของกรุทุ่งเศรษฐีก็คือพระกำแพง

ฐานข้อมูลท้องถิ่น จังหวัดกำแพงเพชร-ตาก

สำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

ขุ่มกอ พระกำแพงเม็ดขนุน พระกำแพงพลูจีบ เป็นต้น นอกจากนี้ยังพบพระเครื่องต่างๆ ที่เป็นที่ยอมรับทั้งสิ้นก็คือ พระกำแพงกสิขจำปา พระกำแพงเปิดโลก พระกำแพงกสิขบัว พระยอดขุนพล พระกำแพงเม็ดมะลื่น พระนาง กำแพงพิมพ์ต่างๆ เป็นต้น พระที่พบในบริเวณทุ่งเศรษฐีนี้ ถ้าเป็นพระเนื้อดินเผาแล้วจะมีเนื้อหยาบที่ละเอียดอ่อน หนักนุ่มเป็นพิเศษ จนกล่าวกันติดปากว่า "เนื้อฟุ้ง" ซึ่งหมายถึงพระเนื้อดินที่ละเอียดหนักนุ่มนั่นเอง (แทน ท่าพระจันทร์, มปป, ออนไลน์)

ประเภทของพระเครื่องกำแพงเพชร

ในบรรดาพระเครื่องของจังหวัดกำแพงเพชร พระกำแพงขุ่มกอพิมพ์ใหญ่มีกระหนก (กระหนกหมายถึงลวดลาย) พระกำแพงขุ่มกอพิมพ์ใหญ่ไม่มีกระหนก (ขุ่มกอดำ) และพระกำแพงลีลาเม็ดขนุน เป็นพระยอดนิยมของพระเครื่องจังหวัดกำแพงเพชร พระเครื่องกำแพงเพชรมีมากมายหลายชนิดเรียกชื่อต่าง ๆ กัน ดังนี้ (ฐานข้อมูลท้องถิ่น มรภ.กำแพงเพชร, ออนไลน์)

1. เรียกชื่อตามสถานที่ หรือกรูที่พระเครื่องบรรจุอยู่ เช่น กำแพงทุ่งเศรษฐีใช้เรียกชื่อพระเครื่องทุกชนิดที่ได้จากบริเวณเมืองเก่าฝั่งตะวันตกที่เรียกกันว่า "ทุ่งเศรษฐี" และวงการนักพระเครื่องทั่วไป เมื่อกล่าวถึงพระกำแพงเพชรหรือพระที่อื่นคล้ายพระกำแพงเพชร ก็เติมคำว่า "กำแพง" ลงข้างหน้า ชื่อพระนั้น ๆ เช่น เรียกพระลีลาศ(เดิน)ของจังหวัดกำแพงเพชรว่า "กำแพงเขย่ง" เรียกพระสุพรรณว่า "กำแพงเขย่งสุพรรณ" พระกำแพงเพชรที่มีลักษณะคล้ายกับพระอื่นๆ ที่มีชื่อเสียงมาก่อนเรียกชื่อตามนั้น เช่น กำแพงท่ามะปราง
2. เรียกชื่อตามพุทธลักษณะอาการขององค์พระ เช่น กำแพงลีลาศ (หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า "กำแพงเขย่ง" เพราะดูอาการเดินนั้นเหมือนเขย่งพระบาทข้างหนึ่ง) กำแพงประทานพร กำแพงนาคปรก เป็นต้น
3. เรียกตามสัญฐานของพระ เช่น กำแพงเม็ดขนุน กำแพงพลูจีบ กำแพงกสิขจำปา กำแพงกสิขบัว กำแพงเม็ดมะเคล็ด เป็นต้น
4. เรียกตามลักษณะประภามณฑล หรือขุ่มของพระ เช่น กำแพงขุ่มกอ กำแพงขุ่มแก้ว เป็นต้น
5. เรียกตามเนื้อวัสดุที่สร้าง เช่น ว่านหน้าเงิน ว่านหน้าทอง และกำแพงสำริด เป็นต้น
6. เรียกชื่อตามจำนวนพระ เช่น กำแพงสอง กำแพงสาม กำแพงห้าพระองค์ กำแพงสิบชาติ กำแพงห้าร้อย เป็นต้น

กรูพระต่างๆ ในจังหวัดกำแพงเพชร

จากการได้ลงภาคสนามของ อ.แป๊ะ สายใหม่ ที่เคยขับรถไปจังหวัดกำแพงเพชรเพื่อศึกษาสถานที่จริงพร้อมๆ กับการไปหาเช่าพระจากคนในท้องถิ่นพบว่าจำนวนกรูทั้งหมดที่มีการกล่าวถึงแต่ไม่มีใครรวบรวมไว้ อ.แป๊ะ รวบรวมได้ 53 กรู ถ้าถามว่าทุกกรูมีพระขุ่มกออยู่ด้วยหรือไม่ คำถามนี้ต้องหาคำตอบต่อไปในจำนวน 53 กรูนี้จะมีกรูทุ่งเศรษฐีรวมอยู่ด้วยมีจำนวน 9 กรู และไม่มีใครกล้ายืนยันว่าในจำนวนทั้ง 9 กรูนั้นจะมีพระขุ่มกอรวมอยู่

ฐานข้อมูลท้องถิ่น จังหวัดกำแพงเพชร-ตาก

สำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

ด้วยทุกกรู ที่เป็นเช่นนี้เพราะไม่มีการยืนยันจากผู้ขุดพบพระขุ่มกอ (แก่ง กำแพง, ออนไลน์) ส่วนวิธีการแบ่งชนิดของกรูโดยทั่วไปอาศัยเส้นลำน้ำแม่ปิงเป็นหลัก แนวลำน้ำแม่ปิงไหลจากเหนือลงใต้ ให้นับทางฝั่งขวาของลำน้ำซึ่งเป็นทุ่งกว้างอยู่ตรงข้ามตัวเมืองกำแพงเพชรเรียกว่าทุ่งเศรษฐี หรือกรูทุ่งเศรษฐี และ อีกสองกรูที่จะกล่าวไว้ในบทความนี้ก็คือ กรูเมือง และกรูนอกทุ่ง

กรูทุ่งเศรษฐี (9 กรู) 1) วัดพระบรมธาตุ 2) วัดหนองพิกุล (นิยมเรียกสั้นๆว่า วัดพิกุล) 3) วัดขุ่มกอ หรือนาตากำ 4) บ้านเศรษฐี 5) วัดฤๅษี 6) วัดน้อย หรือ ขุ่มกอดำ 7) วัดหนองลังกา 8) วัดเจดีย์กลางทุ่ง 9) วัดหัวยาง

กรูเมือง (20 กรู) ส่วนฝั่งซ้ายของลำน้ำปิงซึ่งเป็นที่ตั้งของอำเภอเมืองและเป็นเขตอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร รวมทั้งพระราชวังเก่าที่มีวัดพระแก้วอยู่ภายในด้วยรวมเรียกว่า กรูเมือง มีจำนวนทั้งสิ้น 20 กรู ตัวอย่างชื่อกรูในกรูเมืองที่มีชื่อเสียง เช่น กรูวัดพระแก้ว กรูวัดพระธาตุ กรูวัดป่ามืด กรูวัดช้างล้อม กรูวัดอาวาสน้อย กรูวัดอาวาสใหญ่ กรูวัดตะแบกลาย กรูวัดกะโลทัย กรูวัดป่าแลง กรูวัดนาคเจ็ดเศียร เป็นต้น

กรูนอกทุ่ง (24 กรู) ก็จะหมายถึงกรูอื่น ๆ ที่อยู่นอกเหนือจากกรูทุ่งเศรษฐีและกรูเมือง ซึ่งมีจำนวนทั้งสิ้น 24 กรู อาทิ กรูนอกเมือง กรูวัดวังพระธาตุ กรูลานดอกไม้ กรูหน้าศูนย์ กรูคูใหญ่เขือ กรูเทคนิค กรูวัดหัวเขา กรูตาพุ่ม และกรูวัดเชิงหวาย เป็นต้น

นอกจากนี้จากการได้เดินทางไปหาเช่าพระขุ่มกอที่ จ.กำแพงเพชร เป็นเวลานานสิบปี เขียนพระต่างๆ รวมทั้งผู้ที่ขุดพระได้มักจะพูดเป็นเสียงเดียวกันว่า กรูลานดอกไม้จัดเป็นกรูทุ่งเศรษฐีเพราะอยู่ฝั่งขวาของแม่น้ำปิง ตอนที่ยังไม่รู้ชัดว่ากรูลานดอกไม้อยู่ที่ไหนก็จำต้องเชื่อไว้ก่อน หลังจากได้เดินทางไปที่กรูลานดอกไม้จริงๆ ซึ่งต้องขับรถขึ้นไปทาง จ.ตาก เป็นระยะทางราว 26 กม. ด้วยทางรถยนต์ ทำให้ อ.แป๊ะ สายไหม ไม่ยอมจัดให้กรูลานดอกไม้อยู่ในทุ่งเศรษฐี ด้วยเหตุผลสองประการ 1) กรูลานดอกไม้ถึงแม้ว่าจะอยู่ฝั่งเดียวทุ่งเศรษฐี แต่ระยะทางนั้นห่างออกไปถึง 26 กม. ถ้าเป็นสมัยกรุงสุโขทัยต้องใช้เวลาเดินทางไม่น้อยกว่าหนึ่งวันและทางก็จะเป็นป่ารกชัฏ ซึ่งตรงข้ามกับบริเวณทุ่งเศรษฐีที่มีอาณาบริเวณเดียว แต่ละที่จะห่างกันเพียง 200-300 เมตร สามารถเดินไปมาหาสู่กันได้ 2) พระขุ่มกอที่พบในกรูลานดอกไม้ นั้นมีความแตกต่างจากของทุ่งเศรษฐีอย่างชัดเจน ทั้งพิมพ์และมวลสาร เรื่องของพิมพ์พระนั้นพอจะอนุมานกันได้ เพราะต่างหมู่บ้านก็คิดพิมพ์ที่เป็นของตัวเอง ส่วนวิธีการสร้างโดยเฉพาะการใช้มวลสารนั้นมักจะมีการลอกเลียนแบบกัน ดังจะเห็นได้จากพระขุ่มกอในทุ่งส่วนใหญ่จะมีเนื้อคล้ายกัน พูดง่าย ๆ ว่าการคัดเลือกมวลสารนั้นจะมีการลอกเลียนแบบกัน เมื่อกรูลานดอกไม้มีพระที่แตกต่างออกไป ก็ไม่สมควรจะจัดอยู่ในกรูทุ่งเศรษฐี นอกเสียจากหวังผลประโยชน์ในราคาพระจนลืมความเป็นจริง

ทำไมพิมพ์พระขุ่มกอกับชื่อกรูในหนังสือหลายเล่มจึงไม่เหมือนกัน นักสะสมรุ่นปัจจุบันหลายท่านได้พระขุ่มกอจากหลายแนวทาง ส่วนใหญ่แล้วได้จากการที่มีคนนำมาให้เช่าหรือมาขายให้ คนที่ขุดพบแล้วนำมาปล่อยให้เขียนพระส่วนใหญ่ก็จะไม่พูดความจริงด้วยเหตุผลเรื่องความปลอดภัยและไม่ต้องการให้ใครไปแย่งขุด บ้างก็แต่งเรื่องขึ้นมาเพื่อให้พระตัวเองมีราคา สรุปแล้วการหาความจริงจากหนังสือเป็นเรื่องที่ยากมาก หากท่านได้มี

ฐานข้อมูลท้องถิ่น จังหวัดกำแพงเพชร-ตาก

สำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

โอกาสไปพบกับคนซดจริง ๆ ซึ่งได้พระมาเป็นมือแรก ข้อมูลเรื่องกรูก็น่าจะเชื่อถือได้มากกว่าครึ่ง

ทำไมคนทั่วไปจึงนิยมพระกรูทุ่งเศรษฐีมากกว่ากรูอื่น เหตุผลหนึ่งที่ทำให้พระกรูทุ่งเศรษฐีได้รับความนิยมมากกว่ากรูอื่น ๆ ก็คือเรื่องประวัติการสร้างพระ คนส่วนใหญ่เคยได้ยินเรื่องราวของแผ่นดินเงินที่จารึกประวัติการสร้างพระซุ้มกอกรูบรมธาตุที่มีบทความตอนหนึ่งว่า " ใครมีกูไว้ไม่จน "

พระลีลา ทุ่งเศรษฐี พิมพ์เม็ดขนุน

พระลีลาเม็ดขนุน หรือกำแพงเม็ดขนุน หรือกำแพงเขย่งก็เรียก ในอดีตเป็นพระที่ได้รับความนิยมสูงกว่าพระกำแพงซุ้มกอ และถูกจัดอยู่ในชุดพระเบญจภาคีชุดใหญ่ แต่ภายหลัง พระกำแพงเม็ดขนุนเป็นพระที่ค่อนข้างหายาก และเป็นพระที่มีลักษณะทรงยาว ซึ่งไม่เข้าชุดกับพระเบญจภาคีที่เหลือ ภายหลังจึงได้มีการเปลี่ยนเอาพระกำแพงซุ้มกอเข้าไปแทนที่ (ฐานข้อมูลท้องถิ่น มรภ.กำแพงเพชร, มปป, ออนไลน์)

พุทธลักษณะ

พระกำแพงเม็ดขนุน เป็นพระปางลีลาศิลปะสุโขทัย แบ่งออกเป็น 2 พิมพ์ คือ พิมพ์ใหญ่ และพิมพ์เล็ก ส่วนเนื้อพระกำแพงเม็ดขนุน แบ่งออกได้ดังนี้

1. เนื้อดิน
2. เนื้อว่านลั่นทม
3. เนื้อว่านหน้าทอง และเนื้อว่านหน้าเงิน
4. เนื้อชิน

ส่วนเนื้อที่ได้รับความนิยมที่สุดคือเนื้อดิน มีด้วยกันหลายสี เช่น เนื้อสีแดง เนื้อสีเหลือง เนื้อสีเขียว เนื้อสีดำ และเนื้อสีฟ้าน (คือมีมากกว่า 1 สี ในองค์เดียวกัน) รองลงมาก็จะเป็นเนื้อว่านหน้าทอง และว่านหน้าเงิน แต่ก็เป็นที่หายากมากเช่นกัน

หลักการพิจารณาตำหนิพิมพ์ กำแพงเม็ดขนุน (ด้านหน้า)

1. ให้ดูขอบข้างก่อนเริ่มจากด้านบน จะเป็นรอยเฉียงเป็นเส้นตรง นั่นคือรอยขอบแม่พิมพ์เดิม
2. ขอบด้านนอกจากเศพระถึงปลายเท้าด้านซ้ายมือพระ ให้สังเกตจะลาดชันกว่าด้านขวามือพระ
3. ขอบข้างด้านขวามือบริเวณแนวกระจิงตามลูกศรชี้ จะมีร่องเป็นรูปตัวเอ็น (7 1) เอียงๆ แต่จุดนี้ค่อนข้างติดยาก เนื่องจากส่วนใหญ่จะสึกหมด หรือตอนกดพิมพ์ เนื้อจะอุดร่องตัวเอ็น (7 1) ทำให้มองไม่เห็น
4. ขอบข้างด้านซ้าย บริเวณแนวปลายจุมก และบริเวณแนวมุมแหลมรักแร้ซ้ายพระด้านบน จะมีเนื้อเกินทั้งสองจุด แต่ส่วนใหญ่จะสึกหมดเห็นแค่ราง ๆ เท่านั้น
5. ร่องเส้นซุ้มด้านขวามือพระช่วงระหว่างเศพระถึงหัวไหล่พระจะเป็นร่องโค้งมากกว่าด้านซ้าย และจะเอียงโค้งลงไปทางซ้ายมือพระ ส่วนภายในร่องจะค่อนข้างกว้างกว่าทุกตำแหน่งของร่องซุ้ม

พระกำแพงซุ้มกอ

จากพระราชนิพนธ์ประพาสต้นกำแพงเพชรของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงบันทึกไว้ว่า นายชิต มหาตเล็กหลานพระยาประธานนครโรทัยจางวางเมืองอุทัยธานีเดิมได้รับราชการในกระทรวงมหาดไทย เป็นตำแหน่งนายอำเภอ อยู่ในมณฑลนครชัยศรี ป่วยลาออกมารักษาตัวอยู่บ้านภรรยาที่เมืองกำแพงเพชร ไปได้ ตำนานพระพิมพ์มาให้ว่า มีกษัตริย์องค์หนึ่งทรงพระนามว่า พระยาศรีธรรมมาโคกราช จะบำรุงพระพุทธศาสนาจึง ไปเชิญพระธาตุมาแต่ลังกาสร้างเจดีย์บรรจุไว้ใต้วังและน้ำยมเป็นจำนวนพระเจดีย์ 84,000 องค์ พระฤๅษีจึง ได้สร้างพระพิมพ์ขึ้นถวายพระยาศรีธรรมมาโคกราชเป็นอนุสาวรีย์ จึงได้บรรจุพระธาตุและพระพิมพ์ไว้ในพระเจดีย์ แต่ขึ้นมา เหตุที่จะพบพระพิมพ์กำแพงเพชรขึ้นนี้ว่า เมื่อปีระกาเอกศก จุลศักราช 1211 สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ได้เสด็จประพาสเมืองกำแพงเพชร ได้เสด็จมาเยี่ยมญาติที่เมืองกำแพงเพชร ได้อ่านศิลาจารึกไทยโบราณมีอยู่ที่วัดเสด็จได้ความว่า มีพระเจดีย์ โบราณบรรจุพระบรมธาตุอยู่ริมน้ำยม ฝั่งตะวันตกตรงข้ามเมือง จึงได้ค้นคว้ากันขึ้น พบพระเจดีย์สามองค์นี้ชำรุด ทั้งสามองค์ เมื่อพญาตะก่าขอสร้างรวมเป็นองค์เดียวหรือพระเจดีย์ลงจึงได้พบพระพิมพ์กับได้ลานเงินจารึกอักษร ขอม เป็นตำนานสร้างพระพิมพ์และวิธีบูชา นายชิตได้คัดตำนานและวิธีบูชามาให้ด้วย ของถวายในเมือง กำแพงเพชรนี้มีพระพิมพ์เป็นพื้น ได้คัดตำนานติดท้ายหนังสือเล่มนี้ไว้ด้วย

เมืองกำแพงเพชร วันที่ 25 สิงหาคม รัตนโกสินทร์ศก 125 ข้าพระพุทธเจ้า นายชิต มหาตเล็กหลานพระ ยานนครโรทัย จางวางเมืองอุทัยธานี เดิมได้รับราชการในกระทรวงมหาดไทย เป็นตำแหน่งนายอำเภอ อยู่ในมณฑล นครชัยศรี ข้าพระพุทธเจ้า เก็บทุพลภาพจึงกราบถวายบังคมลาออกจากหน้าที่ราชการขึ้นมารักษาตัวอยู่บ้าน ภรรยาที่เมืองกำแพงเพชร ข้าพระพุทธเจ้าได้สืบเสาะหาพระพิมพ์ของโบราณ ซึ่งมีผู้ขุดค้นได้ในเมืองกำแพงเพชร นี้ได้ไว้หลายอย่างพร้อมกัน พิมพ์แบบทำพระหนึ่งแบบ ขอพระราชทานทูลเกล้าถวาย ข้าพระพุทธเจ้า ได้สืบถาม ผู้เฒ่าผู้แก่ถึงตำนานพระพิมพ์เหล่านี้ อันเป็นที่เชื่อถือกันในเมืองกำแพงเพชรสืบมาแต่ก่อน ได้ความว่า พระ พิมพ์เมืองกำแพงเพชรนี้ มีมหาชนเป็นอันมากนิยมนับถือลือชามาช้านานว่า มีคุณาสงส์แก่ผู้สักการบูชาในปัจจุบัน หรือมีอานุภาพทำให้สำเร็จผลความปรารถนาแห่งผู้สักการบูชาด้วยอเนกประการ สันฐานของพระพุทธรูปพิมพ์นี้ ตามที่มีผู้ได้พบเห็นแล้วมีสามอย่าง คือ พระลีลาศ (ที่เรียกว่าพระเดิน) อย่าง 1 พระยืนอย่าง 1 พระนั่งสมาธิอย่าง 1 วัตถุประสงค์ทำเป็นองค์พระต่างกันเป็น 4 อย่างคือ ดิบุกหรือตะกั่ว อย่าง 1 ว่านอย่าง 1 เกสรอย่าง 1 ดินอย่าง 1 พระพิมพ์นี้ ครั้งแรกที่มหาชนจะได้พบเห็นนั้น ได้ในเจดีย์วัด พระธาตุฝั่งตะวันตกเป็นเดิม และการสร้างพระ พิมพ์นี้ขึ้นนั้น ตามสามัญนิยมว่า ณ กาลครั้งหนึ่ง เมื่อสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว มี พระบรมกษัตริย์พระองค์หนึ่งทรงพระนามว่า พระยาศรีธรรมมาโคกราช เป็นพระเจ้าแผ่นดินใหญ่ ทรงมหิทธิ เตชานุภาพแผ่ไปในทิศานุทิศ ตลอดจนถึงลังกาทวีปรวบรวมพระบรมธาตุ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า นำมาสร ร้างสถูปเจดีย์บรรจุไว้ในแควน้ำยมและน้ำยม เป็นต้นเป็นจำนวนเจดีย์ 84,000 องค์ ครั้งนั้นพระฤๅษี จึงได้ กระทำพิธีสร้างพระพิมพ์เหล่านี้ถวายแก่พระยาศรีธรรมมาโคกราช เป็นการอุปการะในพระพุทธศาสนา ครั้งแรกที่

ฐานข้อมูลท้องถิ่น จังหวัดกำแพงเพชร-ตาก

สำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

จะได้พบพระเจดีย์ บรรจุพระบรมธาตุและพระพิมพ์เหล่านี้ เดิม ณ ปีระกาเอกศกจุลศักราช 1211 สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต) วัดระฆัง กรุงเทพฯ ขึ้นมาเยี่ยมญาติ ณ เมืองกำแพงเพชร ได้อ่านแผ่นศิลาจารึกอักษรไทยโบราณที่ประดิษฐานอยู่ ณ อุโบสถวัดเสด็จ ได้ความว่า... มีเจดีย์โบราณบรรจุพระบรมธาตุ อยู่หน้าปิงฝั่งตะวันตก ตรงหน้าเมืองเก่าข้ามสามองค์ ขณะนั้นพระยากำแพง(น้อย) ผู้ว่าราชการเมืองได้จัดการ คั้นคว่ำ พบวัดและเจดีย์สมตามอักษรในแผ่นศิลา จึงปวารร้องบอกบุญราษฎร ช่วยกันแผ้วถาง และปฏิสังขรณ์ขึ้น เจดีย์ที่ค้นพบเดิมมีสามองค์ องค์ใหญ่ซึ่งบรรจุพระบรมธาตุอยู่กลางข้างวัดข้างทั้งสามองค์ ภายหลังพระยากำแพง(อ่อง) เป็นผู้ว่าราชการเมืองแขวงพอกะเหรียง (ที่ราษฎรเรียกพญาตะก่า) ได้ขออนุญาตรื้อพระเจดีย์สามองค์นี้ทำใหม่ รวมเป็นองค์เดียว ขณะที่รื้อพระเจดีย์ 3 องค์นั้น ได้พบกรุพระพุทธรูปพิมพ์ และลานเงินจารึกอักษรขอม กล่าวตำนานการสร้างพระพิมพ์และลักษณะการสักการบูชาด้วยประการต่างๆ พระพิมพ์ชนิดนี้ มีผู้ขุดได้ที่เมืองสวรรคบุรีครั้งหนึ่งแต่หาไม่ แผ่นลานเงินไม่แผ่นลานเงิน ในตำนานนี้กล่าวว่า มีเฉพาะแต่ในพระเจดีย์วัดพระธาตุฝั่งน้ำปิงตะวันตกแห่งเดียว มีสำเนาที่ผู้อื่นเขียนไว้ดังนี้

ตำนานที่ปรากฏในจารึกลานเงิน ตำบลเมืองพิษณุโลก เมืองกำแพงเพชร เมืองพิชัยสงคราม เมืองพิจิตร เมืองสุพรรณบุรี ว่ายังมีฤๅษี 11 คน ฤๅษีเป็นใหญ่สามตน ตนหนึ่งฤๅษีพิลาไลย ตนหนึ่งฤๅษีตาไฟ ตนหนึ่งฤๅษีตางัว เป็นประธานแก่ฤๅษีทั้งหลาย จึงปรึกษากันว่า เราท่านทั้งนี้ จะเอาอะไรให้แก่พระยาศรีธรรมมาศไศกราช ฤๅษีทั้งสาม จึงว่าแก่ฤๅษีทั้งปวงว่า เราจะทำด้วยฤทธิ์ ทำด้วยเครื่องประดิษฐานเงินทอง ไว้จะนี้ฉลองพระองค์ จึงทำเป็นเมฆพัด อุทุมพร เป็นมฤตย์พิศม์ อายุวัฒนะ พระฤๅษี ประดิษฐานในถ้ำเหวน้อยใหญ่เป็นอานุภาพแก่นุชย์ทั้งหลายสมณชีพราหมณาจารย์เจ้าไปถ้วน 5,000 พระพรรษา ฤๅษีตนหนึ่งจึงว่าแก่ฤๅษีทั้งหลายว่า ท่านจงไปเอาว่านทั้งหลาย อันมีฤทธิ์เอามาได้สัก 1000 เก็บเอาเกสรไม้อันวิเศษที่มีกฤษณาเป็นอาทิให้ได้ 1000 ครันเสร็จแล้ว ฤๅษีจึงปวารร้องเทวดาทั้งปวงให้ช่วยกันบดยาทำเป็นพระพิมพ์ไว้สถานหนึ่ง เมฆพัดสถานหนึ่ง ฤๅษีทั้งสามองค์จึงให้ฤๅษีทั้งปวง ให้เอว่านทำเป็นผง เป็นก้อนประดิษฐาน ด้วยมนตร์คาถาทั้งปวงให้ประสิทธิทุกอัน จึงให้ฤๅษีทั้งนั้นเอาเกสรและว่านมาประสมกันดี เป็นพระให้ประสิทธิแล้ว ด้วยเนาว หรคุณ ประดิษฐานไว้บนเจดีย์อันหนึ่งถ้าผู้ใดถวายพระพรแล้วจึงเอาไว้ใช้ตามอานุภาพเถิด ให้ระลึกถึงคุณพระฤๅษีที่ทำไว้ในวันนั้นเถิด ฤๅษีไว้อุปเทศดังนี้

1. แม้อันตรายสักเท่าใด ให้นิมนต์พระใส่ศีรชะ อันตรายทั้งปวงหายสิ้น
2. ถ้าทำการสงคราม ให้เอาพระใส่น้ำมันหอม แล้วใส่ผม จะไม่ต้องศัตรารุช
3. ถ้าจะใคร่มาตุคาม (สตรี) เอาพระสรงน้ำมันหอมใส่ ไบพลู ทาตัว
4. ถ้าจะเจรจาให้สง่างาม คนเกรงกลัวเอาพระใส่น้ำมันหอมหุงขี้ผึ้งเสกทาปาก
5. ถ้าค้าขาย หรือเดินทาง เอาพระสรงน้ำหอมเสกด้วยพระพุทธรุณ
6. ถ้าเป็นความกัน ให้เอาพระสรงน้ำหอม เอาด้าย 11 เส้น ขูบน้ำมันหอมนั้นและทำใส่เทียนตามถวายพระ

แล้วพิชฐานตามใจชอบ

ฐานข้อมูลท้องถิ่น จังหวัดกำแพงเพชร-ตาก

สำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

.....จารีกลานเงินยังบันทึกว่า.....พระเกสรกิติ พระวานกิติ พระปรอทกิติ อานุกาพตั้งกำแพงล้อมกันภัยแก่ผู้
นั้น

ขนาดของพระซุ้มกอ เท่าที่พบในจังหวัดกำแพงเพชร มีหลายขนาดคือ พระซุ้มกอพิมพ์ใหญ่ พระซุ้มกอพิมพ์
กลาง พระซุ้มกอพิมพ์เล็ก พระซุ้มกอพิมพ์คะแนน

พิมพ์ของพระซุ้มกอ มีหลายพิมพ์ คือ พระซุ้มกอพิมพ์ใหญ่มีกระหนก พระซุ้มกอพิมพ์ใหญ่ไม่มีกระหนก (ซุ้ม
กอดำ) พระซุ้มกอพิมพ์กลาง พระซุ้มกอพิมพ์เล็ก พระซุ้มกอพิมพ์ขนมเปียะ (ไม่ตัดปีก) พระซุ้มกอพิมพ์เล็ก พัด
ใบลาน

พระซุ้มกอที่นิยมกันมากที่สุดคือ พระซุ้มกอพิมพ์ใหญ่มีลายกระหนก พบที่กรุทุ่งเศรษฐีและพระบรมธาตุนคร
ชุม เป็นพระดินเผาเนื้อค่อนข้างนิ่มละเอียดมาก มีว่านดอกมะขามปรากฏทั่วองค์ การที่มีเนื้อละเอียดและนิ่ม
ทำให้พระซุ้มกอพิมพ์ใหญ่มักหักชำรุดเสียหายเป็นส่วนใหญ่ เหลือที่สมบูรณ์จริงๆ น้อยมาก ทำให้ราคาเช่าสูงมาก
เป็นที่นิยมสูงสุด คนกำแพงเพชรน้อยคนนักที่ได้มีโอกาสเห็นพระซุ้มกอองค์นี้ทั้งที่กรุอยู่ที่กำแพงเพชร พุทธ
ลักษณะของพระกำแพงซุ้มกอเป็นปางสมาธิ พบทั้งสมาธิราบ และสมาธิเพชร เป็นศิลปะเชียงแสนผสมกับสุโขทัย
คือองค์พระอวบอ้วน พระอุระผิ่งนูนดูเด่นสง่างามมาก แบบเชียงแสนพระนาภีเรียว การทิ้งพระพาหา และขัด
สมาธิงดงามแบบสุโขทัย มีประภามณฑลรอบพระเศียรคล้ายรูปตัว ก ไก่ บางท่านว่าซุ้มที่องค์พระเหมือนรูปก.ไก่
มาก จึงเรียกกันว่าพระซุ้มกอ

พระซุ้มกอมีหลายประเภท มีหลายสี มีทั้งสีแดง สีดำ สีขาว สีเขียว ชนิดซุ้มกอดำ เป็นพระที่ไม่ได้เผา องค์
พระสร้างด้วยใส่ในของเม็ดมะค่าผสมปูนกินหมาก ผงอิทธิเจ เกสรดอกไม้ 108 ชนิด

ความเชื่อบุญฤทธิ์ของพระซุ้มกอ

1. พระซุ้มกอดำ มีอิทธิฤทธิ์ อานุกาพ ในทางเมตตามหานิยมและอยู่ยงคงกระพัน มีลักษณะเป็นพระนั่ง
สมาธิมือวางบนพระเพลา ไม่เผา มีรักทาทั้งองค์

2. พระซุ้มกอแดง ขาว และเขียว มีอิทธิฤทธิ์สูงทางเมตตามหานิยมสูง มีลักษณะเดียวกับ พระซุ้มกอดำ
โดยเฉพาะพระซุ้มกอแดง เผาแล้วขัดด้วยว่านผง องค์พระจึงสีสดงดงามมาก เนื้อมันปู้ มีความแข็งแกร่งคงทน
กว่าสีดำ ยังพอมิให้เห็นบ้างในบ้านคหบดีที่กำแพงเพชร

การค้นพบพระซุ้มกอ เมื่อสมเด็จพระพุทธาจารย์(โต)เสด็จมาเยี่ยมญาติที่กำแพงเพชร บางท่านว่ามาฉาบนิก
ท่านผู้หญิงแพง ภริยาพระยากำแพง(นาค) มีศักดิ์เป็นป้าหลวงพ่อโตได้เสด็จมาพักที่วิหารวัดเสด็จ ท่านได้นั่ง
ทางในพบว่าในจอมปลวกมีสิ่งสำคัญอยู่ จึงโปรดให้เลิกวัด (ผู้ดูแลรับใช้ในวัด) ชุตพบศิลาจารึกนครชุม (ศิลาจารึก
หลักที่สาม) ท่านได้อ่านได้ทราบว่ามีพระเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุที่เมืองนครชุมตรงข้ามเมืองกำแพงเพชร
จึงโปรดให้พระยากำแพงผู้เป็นหลานได้ไปแผ้วถางและค้นพบพระเจดีย์สามองค์อยู่บนฐานเดียวกัน เมื่อสมเด็จพระ
พุทธาจารย์(โต) ไปค้นหาพระธาตุ พบพระบรมธาตุและค้นพบพระพิมพ์จำนวนมาก มีพระซุ้มกอจำนวนมากด้วย

ฐานข้อมูลท้องถิ่น จังหวัดกำแพงเพชร-ตาก

สำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

ทรงสั่งให้ปฏิสังขรณ์และรับสั่งให้พื้นฟูวัดพระบรมธาตุใหม่ แล้วพระองค์เสด็จกลับกรุงเทพฯ พญาตะกำ (แซงพอ) ชาวกะเหรี่ยง มาทำไม้ขอนสักที่เมืองกำแพงได้ขออนุญาตเรือพระเจดีย์ทั้งสามองค์และสร้างเจดีย์ทรงมอญครอบไว้ แต่พญาตะกำทำไม่เสร็จถึงแก่กรรมก่อน พระไป น้องชายพญาตะกำ เป็นคนในบังคับอังกฤษ มาขอสัมปทานป่าไม้ในกำแพงเพชรได้ผลประโยชน์มากมายจึงได้บูรณะปฏิสังขรณ์พระบรมธาตุต่อ สร้างเสร็จก่อนพระพุทธเจ้าหลวงเสด็จกำแพงเพชรเพียงสามเดือน ระหว่างที่เรือเพื่อดำเนินการซ่อมพระบรมธาตุได้ค้นพบพระซุ้มกอจำนวนมาก ในสมัยนั้นประชาชนไม่นิยมนำพระไปไว้ที่บ้านถือว่าเป็นไม่เหมาะสม ไม่เป็นสิริมงคล เมื่อพระพุทธเจ้าหลวงเสด็จเมืองกำแพงเพชร เมื่อเดือนสิงหาคม พุทธศักราช 2449 จึงมีผู้นำพระเครื่องมาถวายจำนวนมากพระองค์พระราชนิพนธ์ไว้ว่า ต่อเมื่อเสด็จมา จึงรู้ว่าพระพิมพ์มีมากถึงเพียงนี้ ต่างคนต่างเตรียมกันออกถวาย ไม่ได้ถือหรือห่อมาตามปกติ จัดมาในพานดอกไม้หนึ่งรายตามริมถนนได้เสมอทุกวันไม่ได้ขาด เมื่อพระพุทธเจ้าหลวงพระราชทานพระเครื่องให้พระบรมวงศานุวงศ์และผู้ติดตาม ทำให้ประชาชนนิยมแขวนพระเครื่องหรือเก็บพระเครื่องไว้กับตัวเองเพื่อเป็นสิริมงคล จึงทำให้ประชาชนแสวงหาพระเครื่องกันอย่างมากมาย แต่ความเชื่อที่ว่าพระควรรอยวัดไม่ควรอยู่ที่บ้านยังอยู่ในหัวใจประชาชน

กรูที่พบพระซุ้มกอ

1) กรูทุ่งเศรษฐี เมืองนครชุม พบทุกกรูและมีจำนวนมากมาย อาทิ

1.1 กรูวัดพระบรมธาตุ นครชุม เป็นกรูแรกที่ค้นพบพระซุ้มกอ มีการขุดค้นกันตลอดแม้ในระยะเวลา 10 ปีที่ผ่านมายังมีการขุดค้นอยู่ อาจกล่าวได้ว่าเป็นต้นกำเนิดพระเครื่อง เพราะเนื่องจากพญาลิไทได้บรรจุพระบรมธาตุและพระเครื่องที่วัดพระบรมธาตุแห่งนี้

1.2 กรูเจดีย์กลางทุ่ง เป็นเจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ หรือเจดีย์ทรงดอกบัวตูมที่มีลักษณะงดงามมาก สร้างราวสมัยพญาลิไท มีการขุดค้นพบพระกำแพงซุ้มกออย่างมากมายที่วัดแห่งนี้ ทั้งในพระเจดีย์และบริเวณอุทกสีมา

1.3 กรูวัดพิบูล วัดพิบูลมีมณฑปทรงเทวาลัย คาดว่าก่อนหน้าพระพุทธศาสนา วัดพิบูลเป็นเทวาลัยของศาสนาพราหมณ์มาก่อน ผู้ขุดค้นที่วัดพิบูลเล่าให้ฟังว่า เมื่อราวพ.ศ.2490 วัดพิบูลยังเป็นป่าทึบ ได้ขุดค้นพบสมบัติมากมาย พร้อมโครงกระดูกมนุษย์โบราณที่ฝังไว้พร้อมกับเครื่องแต่งกายสมัยทวารวดี ได้ฐานบันไดขั้นที่ 2 ของเทวาลัย มีดาบ สังวาล แหวนและเครื่องประดับอื่น ๆ เป็นจำนวนมาก เมื่อขุดค้นพบได้แบ่งปันกันไปและทำลายกระดูกนั้นเสีย ส่วนพระเครื่องไปสาดทิ้งในบริเวณอุทกสีมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระกำแพงนางพญาที่วัดพิบูลนี้งดงามมาก

1.4 กรูวัดซุ้มกอ วัดซุ้มกอเป็นวัดเล็กๆ ในเขตอรัญญิกนครชุม อยู่หน้าศูนย์ท่ารถ บขส. ในปัจจุบันถนนเข้าเมืองกำแพงเพชรตัดผ่านวัดทำให้เสียหายมาก พระซุ้มกอที่ค้นพบในวัดนี้มีจำนวนมาก จนประชาชนเรียกขานวัดแห่งนี้ว่าวัดซุ้มกอ เนื่องจากมีพระดีจำนวนมากวัดจึงถูกทำลายอย่างสิ้นเชิง แต่เดิมเหลือสภาพเป็นแค่เนินดินคล้ายจอมปลวก

ฐานข้อมูลท้องถิ่น จังหวัดกำแพงเพชร-ตาก

สำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

1.5 กรูบ้านเศรษฐี อยู่บริเวณป้อมทุ่งเศรษฐี ในบริเวณหลังป้อมมีวัดหลายวัดแต่ในบริเวณป้อมไม่มีวัดอยู่ จากการขุดแต่งของกรมศิลปากรไม่พบสิ่งก่อสร้างในบริเวณป้อมเลย เจดีย์วิหารและโบสถ์ทั้งหลายได้ถูกไถทิ้งไปในคราวขุดสระขนาดใหญ่ของเอกชน มีการขุดค้นพบพระพุทธรูปบริเวณนอกป้อมทุ่งเศรษฐีจำนวนมาก

1.6 กรูวัดหนองลังกา เป็นเจดีย์ทรงลังกา งดงามมากอยู่กลางทุ่ง สร้างสมัยสุโขทัย สันนิษฐานว่าสมเด็จพระสังฆราชจากลังกา เสด็จมาประทับที่วัดหนองลังกาแห่งนี้ มีการขุดค้นพระเครื่องที่วัดหนองลังกาอยู่ตลอดเวลาแม้ในปัจจุบัน นอกจากนั้นยังพบพระพุทธรูปในกรูอื่นๆในบริเวณทุ่งเศรษฐีอีกหลายสิบกรู แต่หลักฐานส่วนสำคัญได้ถูกทำลายไปโดยสิ้นเชิง เนื้อพระพุทธรูปบริเวณทุ่งเศรษฐีนี้งดงามมาก ใช้ดินบริเวณทุ่งเศรษฐีนี้เองในการมาพิมพ์พระ นับว่าเป็นเคล็ดลับสำคัญอย่างหนึ่งของพระพุทธรูป กรูทุ่งเศรษฐี

2) กรูพระพุทธรูปกำแพงเพชร

2.1 กรูวัดพระแก้ว เป็นวัดหลวงอยู่กลางเมืองกำแพงเพชร เป็นวัดที่มีขนาดใหญ่ เชื่อกันว่าเมื่อครั้งพระแก้วมาประดิษฐานที่กำแพงเพชรได้มาประดิษฐานที่วัดพระแก้วแห่งนี้ จึงเรียกขานกันว่าวัดพระแก้ว พบพระพุทธรูป เนื่องจากวัดพระแก้วเป็นวัดหลวงจึงพบพระพุทธรูปโดยเฉพาะอย่างยิ่งพระพุทธรูปหน้าทองจำนวนมาก

2.2 วัดในเขตอรัญญิกของกำแพงเพชร ที่มีวัดอยู่กว่า 50 วัด อาทิ วัดพระนอน วัดปามืด วัดพระสี่อิริยาบถ วัดนาคเจ็ดเศียร วัดฆ้องชัย วัดสิงห์ วัดช้างรอบ วัดกรูสี่ห้อง วัดริมทาง วัดอวาสน้อย วัดอวาสใหญ่ วัดหมาผี วัดกำแพงงาม วัดช้าง ฯลฯ ปรากฏว่าทุกวัดพบพระเครื่องพุทธรูปจำนวนมาก (เก่ง กำแพง, ออนไลน์)

บทสรุป

พระเครื่องกำแพงเพชรเปรียบเสมือนอัญมณีที่ล้ำค่าของคนเมืองกำแพงเพชรจนเป็นคำขวัญวรรคแรกของจังหวัดกำแพงเพชรที่ว่า “กรูพระเครื่อง เมืองคนแกร่ง ศิลาแล่งใหญ่ กลัวยไขหวาน น้ำมันลานกระบือ เลื่องลือมรดกโลก” ดังนั้นจึงเป็นที่น่าภาคภูมิใจในความเป็นเมืองแห่งศิลปะและภูมิปัญญาด้านการสืบสานพระพุทธศาสนาผ่านการสร้างพระเครื่องและการเป็นเมืองมรดกโลกอันควรค่าแก่การอนุรักษ์ไปตราบนานชั่วลูกหลาน

คำสำคัญ : พระเครื่อง, กำแพงเพชร

ที่มา : <https://acc.kpru.ac.th/KPPStudies/index.php?title=พระเครื่องกำแพงเพชร>

รวบรวมและจัดทำข้อมูล : กาญจนา จันทร์สิงห์

วันที่ : 2019-08-14

https://arit.kpru.ac.th/ap2/local/?nu=pages&page_id=1147&code_db=610005&code_type=01